

FOGADÓ A KRAKKÓI KALAPHOZ

*Lengyel motívumok és hangulatok Krúdy Gyula
elbeszéléseiben*

Szindbád, a hajós huszonöt esztendő után érkezik meg diákkorának színhelyére, a csendes, félig középkorias Poprád menti kisvárosba. Egy régi fogadóban talál szállást, melyet a *Krakkói kalaphoz* címezttek. Korántsem véletlenül, hiszen az ódon hangulatú városka a lengyel határszélen fekszik, sőt a múltban több mint negyedfélszáz évig Lengyelországhoz tartozott. Krúdy Gyula alakmása, az irodalmi legendává nőtt Szindbád „első utazásában” oda igyekszik, a Magyar Királyság északi peremére, abba a kisvárosba, amelyet ugyan nem nevez néven, amelyről azonban az író életrajzának az ismerői tudják, hogy a valóságban Podolinnak hívják.

1888 őszén került Krúdy tízévesen a piarista atyák algimnáziumába, melynek három tanéven keresztül koptyta a padjait. Ennek a szepességi kisvárosnak akkoriban mintegy másfélezer lakosa volt, kézművesek, kereskedők alkották a népesség nagyobb részét, akik elsősorban németül, másodsorban pedig szlovákul és lengyelül beszéltek, a magyar nyelvet főként egy-két tisztviselő, értelmiségi és a tanárok használták. A XIX. század második felében a színmagyar alföldi városokból rendszeresen küldtek diákokat a Szepességbe német szóra, cseregyereknek vagy egyszerűen kosztra-kvartélyra. Így került a nyíregyházi születésű Krúdy Gyula Podolinba. Abba a városkába, ahol 1642-ben Lubomirski Szaniszló herceg piarista rendházat alapított, rá egy évre pedig az iskolát, amellyel a tanító rend az első lépést tette Magyarország irányába. A jövő író számára meghatározó élmény volt ez a szepességi kisváros. Joggal állapította meg az irodalomtörténész: „A szülőföld mellett mint író is ennek a városnak köszönhet a legtöbbet.”¹

¹ Katona Béla: *Krúdy Gyula pályakezdése*. Bp., 1971. 43. p.

A rendkívül gazdag és terjedelmes életműnek az első két szakasza – a pályakezdés és a tízes évek Szindbád-novellái – kapcsolódik Podolin és a Szepesség élményanyagához. Az írói termésnek ebben a részében számos lengyel vonatkozást találunk. Nincs az újabb magyar irodalomnak még egy ilyen jelentős alkotója, aki ennyire gazdag panorámáját kínálná a lengyel alakoknak, motívumoknak. Krúdy Gyula életművének ezt a sokszínű „lengyel világát” érdemes volna tüzetesen földolgozni, amihez türelmes filológiai aprómunkára van szükség, hiszen írónk műveinek nincs kritikai kiadása, s mint ismeretes, számos munkáját kisebb-nagyobb változtatásokkal újra és újra megjelentette, rendkívül gazdag publicisztikai tevékenységének eddig csak egy része látott napvilágot.

Ez az írás krakkói motívumait szándékozik bemutatni. Azét a lengyel városét, amely a történelmi Felső-Magyarország északi része számára fontos vonzerővel bírt mint kereskedelmi központ, melynek udvara a magyar történelmi emlékezetben is méltó helyet foglal el. Krakkó nemcsak a középkori kapcsolatok egyik meghatározó jelképe, a XV–XVI. században a külhoni egyetemre indulók egyik legfontosabb célállomása, magyar nyelvű könyvek megjelenési helye a mohácsi csatát követő évtizedekben, hanem irodalmi legenda a XIX. század második felében és a XX. század elején is. Ennek a legendának sajátos színeit találjuk meg Krúdy Gyula első két pályaszakaszának elbeszéléseiben.

De említük meg előtte röviden két nagy elődjének, Jókai Mórnak és Mikszáth Kálmánnak krakkói vonatkozású írásait. A romantikus magyar próza mestere, aki egyébként igen népszerű volt a XIX. század utolsó évtizedeiben lengyel olvasók körében is, számos művében ír lengyelekről, krakkói helyszínről – a waweli székesegyházról – az *Egy asszonyi hajszál* (1878) című regényében olvashatunk. Valószínűleg járt is – föltehetőleg az 1860-as évek vége felé – Jókai Krakkóban; *Az ehető drágakő* című elbeszélése a wieliczikai sóbánya egyik mondáját dolgozza föl, amelyet látogatása alkalmával

hallott, valószínűleg ekkor kereste föl a lengyel királyi várost.¹ Mikszáth Kálmánnak *A fekete város* című regénye (1910) Lőcsén játszódik a XVIII. század elején. A regény terének egy fontos külső pontja Krakkó, hiszen a Szepességet nemcsak földrajzi közelsége, tizenhárom városának lengyel főhatósága, hanem közvetlen érdekei, lakóinak megannyi személyes kapcsolata fűzte a lengyel városhoz. Az is figyelemre méltó, hogy Mikszáth regényében a lengyel király udvara Krakkóban található, ott keresik föl a szepesiek az uralkodót, holott a történelem tanúsága szerint a lengyel királyok a XVI. század végétől Varsóban tartották székhelyüket.

Krúdy elbeszéléseiben is királyi székvárosként jelenik meg Krakkó, fővárosként, mely történelmi változásoktól függetlenül őrzi a rangját, legalábbis a magyar kollektív emlékezetben. A szepességi lakodalomra érkezett öreg gavallér – a Krúdy-novellák pontosan meg nem határozható félmúltjában, ami talán a századforduló idejének feleltethető meg – a következő szavakkal próbálja elcsábítani az ifjú menyasszonyt: „A lengyel király a legjobb pajtásom. Krakkóba megyünk, a Jagellók palotájába, és udvarhölgy lesz a jószágos királynő mellett. Én lovag, és a folyosón örködöm. Vadászni megyünk az udvarral, bölényekre, Ukrajnába...” (*Púder*, 1914).

Kétségtelen, hogy Podolin meghatározóan formálta írónk képét Lengyelországról, a lengyelekről, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy a lengyel téma szerves része volt annak a politikai-társasági diskurzusnak, amelyben Krúdy fölött. A vidéki Magyarország nemesi világa számára a XIX. század nyolcvanas-kilencvenes éveiben az 1848–49-es szabadságharc volt a közelmúlt legfontosabb eseménye. Ez az időszak pedig az évszázados magyar–lengyel barátság újabb megerősítését, kézzelfogható bizonyítékait jelentette a Magyarországra harcolni jövő lengyelek személyében. Ismerhette Krúdy azokat a történeteket is, amelyek a lengyel felke-

¹ Egyszer ugyan járt Lengyelországban, meglátogatta Krakkót és környékét. Nacsády József: *Jókai-művek lengyel alakjainak fő vonásai*. In: *Tanulmányok a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok köréből*. Bp., 1969. 466. p.

lések után nálunk letelepedett, nemesi udvarházaknál vendégeskedő lengyelekről szóltak. „...a lengyeleket általában Poniatowskiról, a nagy szabadsághősről nevezik el vala a mi vidékünkön. Egyik táncmester lett, másik gyógyszerész; a harmadik francia nyelvmes-ternek csapott fel, női fodrászatot tanult a negyedik: csupa olyan foglalkozásokat választottak, amely foglalkozásokban érvényesít-hették választékos modorukat, röpkességüket, jókedvüket és mindig megtalálható barátságukat” – olvassuk *Az utolsó lengyel kifüstölése* című novellájában. A magyar nemesi társadalomban ez a kép élt a lengyel bujdosókról; a szóbeli és irodalmi hagyományt folytatja írónk, azt a sajátos lengyelkultuszt, amely mintegy példának tekinti a testvérnépet, s olyan tulajdonságokkal ruházza föl, amilyeneket a magyaroknak kívánt.

Krúdy tovább színezte és gazdagította ezt a képet, a jelenben múltat látó író képzelete sorra teremti a lengyel alakokat a középkori vitézektől a kereskedőkön és csavargókon keresztül a határon át jövő-menő mindenféle népekig, a mulatós nemesektől és kacér lengyel asszonyoktól a mesebeli király figurájáig. A XIX. századi magyar kultúra hagyományos lengyel képéhez társul, összefonódik vele a határmenti magyar–lengyel világ közvetlen szomszédságon alapuló közös szájhagyománya, mese- és anekdotakincse, s mindezt az írói képzelet rendezi új és új alakzatokba, színes történetekbe. Így lesz ez a Kárpátokon inneni és túli világ egy sajátos lengyel–magyar kondomínium. „Ócska udvarházakkal van megrakva a lengyel határ, amelyeknek a kapuján ráismerünk Ulászló király címereire. Még a kutyák is... a magyar juhász kutyák testvérei. A férfiak arca pedig mind ismerős. Mintha már láttuk volna ezeket az arco- kat. Egyiket Kassán, a másikat Lőcsén. A bajuszok, a hajak, a szemek magyar jellegűek. Nem csoda, hisz a lengyel királyok óta any- nyit érintkezett a két nemzet, hogy eltanulták egymás sajátosságait” – írja a *Lengyel felhők* című elbeszélésben.

Hogy magát az író-t mennyire lehet a határon rendszeresen átjárók közé sorolni, azt nem lehet pontosan tudni. Életrajzíróinak nem egyszerű a föladatuk, hiszen nemcsak az alakja köré szőtt legendák

nehezítik napjainak a rekonstrukcióját, hanem a mindmáig föl nem tárt Krúdy-publicisztika és irodalmi munkásság megannyi önstilizációja és színes fantáziával formált magánmitológiája is. Óvatos föltételezésem szerint a századelő magyar prózájának a mestere két helyen járhatott Lengyelországban, úgy értem, a korabeli Galíciában az első világháború előtt. Közvetlenül a határ túloldalán és esetleg Lembergben. Ami Krakkót illeti, a Krúdy-írásokban megjelenő vonásai, a hozzá kapcsolódó motívumok meseszerűek, inkább az írói képzelet termékei, nem valóságos élményekből születtek. 1926-ban egy újságcikkben megrajzolta a magyar hagyomány által rögzített lengyel – lengyel lovag – alakját. Ebben az esetben jól érezhető a bemutatott helyzet mögött az élmény, a konkrét tapasztalat: „Csak Poniatowskinak, ama lengyel szabadsághősnek volt egy nagy fája (rendesen lombos fenyő) ezeken a kis fürdőhelyeken, ahol reggelenként szokás volt összegyülekezni, a postát átvenni, politizálgatni, bratyizgatni...”¹ Az említett történelmi személyiség József Poniatowski herceg, akinek neve a népszerű reformkori diákdal (*Búsul a lengyel*) nyomán vált nálunk a lengyelbarát hagyomány fontos elemévé. Ami a további lengyel reáliákat illeti, ugyanígy valószerűnek találhatjuk a Lemberg felé vezető vasúti fővonal határ menti állomásának a rajzát az egyik Szindbád-novellában (*Szindbád az állomáson*), valamint a néhány konkrét megjegyzést a galíciai tartományi székhellyel kapcsolatban.

A fiatal Krúdy Gyula podolini emlékeit középkori mesevilágként teremtette újjá. „Ábrándozások ezek a novellák ott a kilencszázas évek derekán a középkor témájára...” – állapította meg az író egyik monográfiája.² Mind a középkori elbeszélésekben, mind pedig a Szindbád-történetekben az elbeszélő visszaemlékezéseként ismerjük meg az eseményeket, pontosabban nem is annyira az eseményeket, hanem színeket, érzelmeket, szenvedélyeket és hangulatokat. Az írónk stílusát vizsgáló kutató következőképpen írta le e pálya-

¹ Krúdy Gyula: *A lengyel lovag*. = *A Reggel*. 1926. V. 17.

² Bori Imre: *Krúdy Gyula*. Újvidék, 1978. 47. p.

szakaszának jellemzőit: „...érzelmesség és bizarrság, turgenyevi és hoffmanni romantika próbál szintézisre jutni egy páratlan zeneiségű prózastílus gondokahangján, egy szuverén időszemléletű poétikus realizmus módszerében.”¹ Ilyen szövegeknek a közegében találkozunk újra és újra Krakkó városával, legyen szó az elbeszélésekben a szepesi városok 1412-es emlékezetes zálogba bocsátásáról, önkényeskedő várurakról, kárpáti rablókról, zsoldos katonákról, kártyázó barátokról, vándorlegényekről, kísértetekről vagy szepességi polgárokról.

Nem tartozik bele Krakkó a Krúdy teremtette földrajzi mitológia olyan központi, gazdag jelentéstartalmú elemei közé, mint a „hűtlen” Poprád folyó, a Kárpát hegysége vagy Podolin, a „középkori város”. Mindazonáltal ennek a térnek a része, többféle vonatkozásban is összetartozik vele. Nagyváros, központ, királyi székhely a vidékhez, a kisvárosokhoz, a perifériához képest. A „középkori” novellákban – mint látni fogjuk – a mesebeli király városa. Más tekintetben a térnek valaminő szélső pontja, ahogy például egy bizarr történetben olvassuk a borkereskedő Lutriczkyról (az *Őszi utazás a vörös postakocsin* című regényben, 1911): „két piros csizmás lába törzs és fej nélkül fut Tokaj és Krakkó között.” Nem idegen város ez a Krakkó, hiszen gyakran megfordulnak ott a szepességi kereskedők, árúkat visznek oda és hoznak onnan, de jönnek Krakkóból sztaroszták, katonák és feleségek is a felső-magyarországi településekre. A tér belső körét természetesen a Szepesség jelenti, sőt annak az északi része, ahogy a *Kázmér* című novellában olvassuk ennek a szűkebb tájnak a meghatározását: „...azon a lapos fennsíkon, melyet egyfelől a Kárpát, másfelől a gyors Poprád határol...” 1910-ben Krúdy újságcikket írt arról, hogy a Szepesség egyetemet óhajt. Ebben az írásában így jelölte ki ennek a tájnak két meghatározóan fontos vonatkozási pontját: „Mert Kassa az más, Kassa már külső ország, csak annyiban tartozik a Szepességhez, mint hajdanán Krakkó.”

¹ Kemény Gábor: *Szindbád nyomában*. Bp., 1991. 47. p.

Valószínűleg már a podolini kisdíák képzeletét megragadta a szépségi városok zálogba adásának a története. Számos írásában találkozunk Lubomirski hercegnek, a szepesi sztarosztának a képével. A Krakói kalaphoz címzett fogadó vendégszobájában is ő fogadja Szindbádot: „...most már emlékezett, hogy huszonöt esztendő előtt gyakran találkozott a széles bajuszú és buzogányt tartó férfiúval képeken és kőbe vésetten, amint a városkára háromszáz esztendő elmúltával is vigyáz a templomban, a városházán és a postaépületben...” (*Szindbád, a hajós első utazása*). Talán még azt is megkockáztathatjuk, hogy a Szaniszló keresztnév a kolostor- és iskolaalapító Lubomirski Szaniszló után maradt meg írónk emlékezetében. Olyannyira, hogy ezt a nevet adja a Krakóban uralkodó mesebeli királynak, akit nem lehet a lengyel történelem egyik ilyen nevű uralkodójával sem összefüggésbe hozni. „Üljünk fel a mesék paripájára”, kezdi *A számárfejű Szaniszló* című novellát. Hogy nem a valóságos történelem meghatározható idejéről van szó, hanem inkább valaminő mítoszi régmúltról, azt a más történetekben is szereplő Szaniszló király alakja bizonyítja. A *Lengyel felhőkben* például VII. Szaniszlót említi az elbeszélő, *Az álomfejtők középkori történetében* egyszerűen ismét Szaniszló király, *A löcsei tulipánokban* – mely az elzálogosítás eseményeit idézi föl – Zsigmond magyar és Kázmér lengyel király köti meg az alkut (a valóságos történelemben Zsigmond lengyel partnere II. Ulászló volt), de az őket képviselő két vitéz, a magyar és a lengyel régi ismerősként találkozik Lőcsén: „A két levante ismerte egymást, hajdanában együtt mulattak a krakkói udvarnál, Szaniszló király idejében.” *A számárfejű Szaniszló* történetében a jóságos uralkodó rendszerint szundikál krakkói palotájában, s csak akkor ébred föl, amikor olyan tallért tesznek az orra elé, amelyen számárfülekkel van díszítve a képe. Az események során derül ki, hogy a hamis pénz a szepesi városok adójából származik, a történet jelenideje tehát az elzálogosítás kora („...amikor még a lengyel királyok parancsoltak a zálogba vett városokban” – mondja a novella narrátora).

A *Pillangós papucsok* és az ifjúsági elbeszélésnek átdolgozott *Tizenhat város tizenhat leánya* szintén az elzalogosítás korába kalauzolja az olvasót. Ebben a két történetben a szepességi városoknak kell adó fejében egy-egy leányt, illetőleg menyasszonyt túszként a lengyel király udvarába küldeniük. És az udvar, a főváros Krúdynál is minden esetben Krakkó, a középkorra datálható (ha datálható) történetekben, mint a későbbi korok hangulatát idéző elbeszélésekben. Kissé távoli, sejtelmes ez a Krakkó; ahogy Szaniszló király, úgy a város is mesebeli, fekvéséről, folyójáról, királyi palotájáról, épületeiről, nevezetességeiről szinte semmit sem tudunk meg, képzeletünknek adja föl a leckét az elbeszélő, hogy szerinte rendezzük be, nyilvánvalóan a mese szabályainak megfelelően. Ennek a sejtelmes Krakkónak a hangulatát jól idézi *A lengyel asszony* című elbeszélés fantáziaképe: „Az óraütések olyanformán hangzottak, mintha valahol messze, talán Krakkóban ütne havas éjszaka a hó-süveg alá bújt régi torony hangja.”

Ugyanakkor persze arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a szóban forgó óra Krakkóból származik: „A nagy diófa szekrényben elhelyezett órát Ostfay Jánosné hozta hozományba, aki a krakkói polgármesternek volt a lánya.” Krúdy elbeszéléseinek Krakkója tehát nem egészen a mesék, a képzelet világához tartozik. Járnak oda Szepességből, s jönnek onnan, Lengyelhonból is át a határon királyok, katonák, házasulandó legények és férjhez menendő leányok, kereskedők és mindenféle vándorok. Némiképp egyszerűsítve azt mondhatjuk, kétféle Krakkóra történik utalás az író műveiben. Az egyik a középkori – időtlen – királyi székhely, melyet főváros mi-volta kapcsol a tizenhárom szepesi város világához. Hiszen ennek a királynak évszázadokon keresztül alattvalói ezeknek a városoknak a polgárai, oda kell fizetniük az adót, onnan jönnek a rendelkezések, a szepesi sztarosztáknak, a Lubomirskiaknak is ott kell számot adniuk cselekedeteikről, az udvarban. Ez az időtlenné stilizált Krakkó kap mesebeli színeket, hiszen maguk a történetek is valaminő kronológiától független középkorban játszódnak. Inkább sajátos hangulatú tájnak gondolhatjuk ezt a régmúltat, mint oknyomozó kutatás,

források alapján megelevenített történelemnek. A másik Krakkó jóval prózaibb hely. Egy nagyváros a hegyeken túl, melynek híres a piaca, amely a szepesieknek a legközelebbi metropolis. A határ túlsó oldalán található, de egyáltalán nem számít idegen helynek.

A lengyel királyi udvarba küldött szepesi leány-túszok története először novellafüzérként látott napvilágot 1910-ben (*Pillangós papucsok, A lepecsételt asszony, Krisztus takácsa, Esti út, Középkori éjjelen, A hiúság*), s már a történet expozíciójában szóba kerül a történelmi lengyel főváros: „A krakkói vásárról jövő szepességi kereskedők, akik vaspántos szekereikkel a karácsony előtti zimankós időben is vígan utazgattak a zordon Kárpát hegyszorosáiban, hírt hoztak Krakkóból, a lengyel király udvarából.” A történet folytatása azután oda is vezet, a szepesi túszoknak ott kell az egy esztendő eltölteniük. Utánuk igyekszik Kornádi Péter, a lőcsei takács, aki üzleti érdekeinek megfelelően számon tartja a krakkói vásárokat: „– Két hét múlva vásár van Krakkóban!” – mondja a harmadik novella (*Krisztus takácsa*) elején. Sikertült is a lányok nyomára bukkannia: „Ilyenformán történt, hogy egy tavaszi napon Krakkóban, királyi kertek között, abban a kerti házban, ahol a jó Szaniszló király a zálogba vett szepességi lányokat tartotta, nyomakodik ám befelé egy vidrabőr sapkás, sárga topánkás öreg emberke, és nagy óvatossággal pislant be az aranybrokát függönyök mögé.” A jóságos királyról csak annyit tudunk meg, hogy öreg, és a részére készített karosszékben szokott aludni, meg hogy sokat unatkozik, többnyire alvással tölti az idejét, afféle különc mesebeli uralkodó. Székvárosáról a főntiekhez hasonló, csak jelzésszerű megállapításokat olvashatunk az *Esti út* című novellában. A három szőkevény leány távozása kapcsán villan föl egy kép a városról: „A lublói szán csilingelve vágta ki Krakkóból. A téli nap még magasan állott a székesegyház tornya felett.”

A neoromantikus iróniával megrajzolt király (*A számárfejű Szaniszló*) története szintén 1910-ben látott napvilágot, és ennek az elbeszélésnek szintén a krakkói királyi palota a színhelye. A szepesi polgárok groteszk jelenet emlékét őrizték meg róla a novella tanú-

sága szerint: „A Krakkóba járó takácsok, ötvösmívesek lelkesedve mesélték hazajövet az otthoniaknak, hogy látták Szaniszló királyt a vásáron, kipárnázott kocsiban, derékaljon feküdt, és egy cserkesznyeregre alkudozott, de közben elnyomta a buzgóság.” Az elbeszélés cselekményt indító mozzanata, a hamis tallérok a király számárfüles képével, szintén a szepesiek adójához és Lubomirski herceghez, a sztárosztához kapcsolódik. Kiderül, hogy „...a jó úr számtalanszor a saját zsebéből küldte el a szepesiek köteles adóját Krakkóba... [...] az ékszereket is zálogba vetette a krakkói zsidónál”. A középkor titokzatosságával életre kelő mese örök emberi gyarlóságokról szól, a történelmi díszletek mögött – melyeket az író újra és újra papírmasének sejtet – illúziók nélküli kiábrándult emberek járnak-kelnek, legyen öltözetük királyi palást vagy sztárosztai köpönyeg. A szundikáló királyt fölriasztó számárfüles portré nemcsak a mesebeli királyra ölt nyelvet, hanem a történelemben kizárólag hősokeket és eszményeket kereső olvasóra is. Krúdy persze nem deheroizálja a történelmet, nemcsak az ifjúság számára írt történetekben festi meg példaképnek a magyar múlt szabadsághőseit, értékrendjéhez, a XIX. században kialakított nemzeti pantheonhoz első írásaitól kezdve töretlenül ragaszkodik, ám ezekben a korai elbeszéléseiben a megidézett középkor inkább egy sajátos időutazást jelent, olyan eltávolodást a jelentől, a ma fölszínén látható-tapasztalható dolgoktól, amely alkalmas az emberi magatartás, az emberi szenvedély mélyebb megismerésére.

Az ábrázolt tárgyiasságok gyakran a legapróbb részletekig hitelesek, és ezt elmondhatjuk a lengyel motívumokról is. Történik utalás például a Lengyelország felé irányuló borkereskedelemre, ami fontos gazdasági tényező volt a XVI–XVII. században. Tudjuk, hogy a történelmi lengyel főváros volt a magyar bor legfontosabb fölvevő piaca. A szepesi városok pincéiből nem hiányzott a tokaji, s erre vezetett, a Hernád völgyétől fölfelé a bornak az útja. Ahogy *A számárfejű Szaniszlóban* is olvassuk: „Lublóról pedig már régen elgurította az utolsó hegyaljai hordót a krakkói zsidó.” Nagyváros Krakkó – a valóságnak megfelelően –, fontos központ, messze föl-

dön híres piaccal, ahol eladni és vásárolni lehet. Ahogy például *A lengyel asszony* című elbeszélésben Ostfay uram a krakkói polgármester leányának a „krakkói sötét boltocskában” vett különleges indiai eredetű láncot. A középkori novellákban többször esik említés arról, hogy a lengyel király városában nemcsak a boltokban lehet pénzt költeni, túl lehet adni rajta kártyázás vagy egyéb szerencsejáték üzése közben is. A zsoldoskatonákról szóló történetben (*A barátok*) a két lovag „a polyákat” keresi, aki „Krakkóban hamis kockával elnyerte utolsó aranyunkat”. A lengyel–magyar kisnemesi világot hozza elénk az író a menyasszonyszöktetésről szóló, egymáshoz kapcsolódó történetekben. Egyszer lengyel földről a Szepességbe, másszor a Szepességből a Kárpátokon túlra viszik az elrabolt menyasszonyt. *A Lengyel felhőkben* így idézi meg az elbeszélő hőséneke gondolatait: „Az öreg Livinski úgy érezte magát a szöktetésnél, mint hadnagy korában Krakkóban, mikor az utolsó aranyát tette fel a kártyára.”

Krakkó természetesen az egyházi előljárók városa is, püspöke alá tartoznak a környező falvak plébániái. Az unokájának leányt szöktető lengyel nemes így biztatja falujának papját az esküvő megtartására (*Lengyel tánc*): „Ne félj, szent atyám. Ha ki is porolja a krakkói püspök a reverendádat, itt van az öreg Livinski.” Amikor pedig a falu parasztjai ilyen-olyan, fegyvernek tekinthető alkalmatosságokat ragadva fősorakoznak Livinski uram köré (mintha Mikszáth regényéből, a *Beszterce ostromából* léptek volna elő, a bolond Pongrácz gróf „katonái” közül), egy régi mozsárágyút akarnak megszólaltatni. „Csak minél nagyobbat durranjon. Mondja az úr, érzékeltetni óhajtván, milyen hangerő volna kívánatos. Hogy Krakkóban is meghallják.”

A Krúdy által megrajzolt kétféle Krakkó-képnek közös vonása, hogy a vágyakozás, a visszavágyás, a nosztalgia tárgya lehet a város a novellahősök gondolataiban. Mint egy fényes, pompás hely, ahová mindig visszakíváncozik a provinciális kisvárosok, félreeső települések lakója. Valamiképpen a legendák városa, melyet az emlékezet, a képzelet fest színessé, varázslatossá. *A Pillangós papu-*

csokban így idézi föl az egyik szereplő a szepesi városokból a család hagyományt: „Az én nagyanyám egész életében büszke volt arra, hogy udvari dáma volt a lengyel királynál. A ruháiról, a bálokról, a táncokról eleget hallottam tőle siheder koromban.” A *Szindbád titka* című elbeszélésben a határszéli fogadós lánya kerül a főhős érdeklődésének a homlokterébe. A helybeliek adnak róla tájékoztatást, akik így jellemzik a szűkös, istenhátamögötti környezetből kitűnő lányt: „A cipőit Krakóban varrják, és a kesztyűje a híres késmárki kesztyűstől, Gláber Ferdinándtól származik. Divat, műveltség, esprit, nagyvilági hang. Ezeket Fánika képviseli nálunk.” Amikor megismerkedik a fogadóba betérő Szindbáddal, éppen Krakó emlékével érzékelteti elvágyódását a félreeső helyről, az általa kicsinyesnek, kilátástalannak érzett közegből: „Én Krakóban jártam iskolába, amikor ott laktunk. Ismeri Krakót? Azokat a gyönyörű tornyokat, hidakat, palotákat néha látom álmomban. Volt egy üzlet, ahol a világon mindent árultak.”

Talán nem tévedünk túl sokat, ha azt feltételezzük, az író képzeletében ilyen álom- s mesebeli táj volt Krakó, királyi várral, székes-egyházzal, tornyokkal, palotákkal és középkori titkok megannyi üzenetével. De hogy nem teljesen a képzelet világához tartozik, hogy a lengyel város kisugárzása, hatása látható, tapasztalható valóság, olyan nyomok tanúsítják, mint a fogadó, amelyet a kisvárosban Krakói kalaphoz címeztek, s az sem elképzelhetetlen, hogy oda is volt festve a cégérére – ha erről nem szól is az író – a híres pávatollas, négyszögletű piros krakkói kalap.

Krúdy Gyula Krakó-képe szerves része sokrétű lengyel motívumkincsének. A lengyel típusok, motívumok többsége első világháború előtti pályaszakaszainak a terméke. Sajátos vonása ennek a lengyelségről formált képnek az a nemzetkarakterisztika, amely régi toposzokból táplálkozik. A Krúdy által megrajzolt lengyel nemzetjellem – ahogy egyébként a sztereotípiák általában – rendre a magyarokéval szembesítve készült. Lengyelek és magyarok hasonlóságáról és különbözőségéről beszél. A *Kárpáti éj* című elbeszélésben például ilyenformán: „Általában a magyar és a lengyel között az a

különbség, hogy a magyar jókedvében elfelejti, megbocsátja régi sérelmeit, és olyanformán gondol rájuk, mintha csak hallotta vagy olvasta volna valamely szép történetben az esetet. A lengyel sohasem felejt. És mert csupán múltja van, tehát mindig a múlton rágódik.” Krúdy lengyel tablója korántsem eszményítő, a magyar irodalom és kollektív emlékezet megannyi hagyományos alakját kelti életre, új vonásokat is rajzol arcukra, tovább színezi – nemegyszer a groteszk és az ironia árnyalataival is – a magyarok lengyelképét, kiegészítve a szepesi határvidék kivételes írói képzelőerővel megjelentett világával.

És annyi más magyar és lengyel íróhoz hasonlóan ő is megfogalmazta, mit jelent számára a két nép hagyományos barátsága. A magyar kultuszminiszter varsói látogatása alkalmával 1930-ban írta Szigeti Remete (a Margitszigeten élt) névvel jegyzett cikkében: „Talán két más nemzete nincsen a világnak, mint az egykori szomszéd nemzetek, amelyeknek hagyományaiban, mesemondásában annyi gondolat élt volna a szabadságról, erről a csodálatos csillagról, amelyet a Kárpátok felett láttak tündökölni mindig azok, akik a nagy hegyektől északra vagy délre laktak.”¹

(2001)

¹ Szigeti Remete (Krúdy Gyula): „*A mi lengyelünk*”. = *Budapesti Hírlap*, 1930. V. 14.